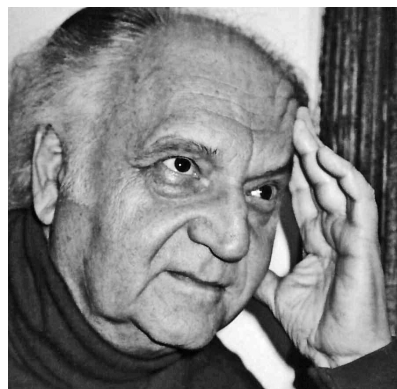

Tűzhányók tövében

Virtuális „hawaii” dialógus Makkai Ádámmal

Makkai Ádám idén tölti be a nyolcvanát; irodalmi munkásságát az óhaza 2011-ben ismerte el Kossuth-díjjal. A kontinentális éghajlat alól nézve irigylésre méltó a választott hazája, Hawaii – noha nemrégiben a hazatérés mellett döntött. Szívesen fel is kerestük volna, hogy megtapasztaljuk, pontosan hol és hogyan él a Pacifikumban, ám elárulhatjuk: ez a dialógus a virtuális térben, több menetben, írásban zajlott.

– *Mihez kezd egy magyar írástudó az utazási plakátokról ismert, fűszoknyás hula-hula táncosok trópusi „paradicsomában”? Hogy lehet ott megmaradni magyar írónak, vagy egyszerűbben csak magyarnak? És hányan vagytok ott egyáltalán, akik magyarul beszéltek? Nem fenyeget téged – benneteket –, hogy „a lélek kialszik”, mint Zilahy Lajos regénycíme mondja?*

– Hát ebbe jól belekérdeztél – olyannyira, hogy nem is tudom, hol kezdjem. Hawaii helyes ejtése: magyar v-hang kis „glottális zár” néven ismert torokszünettel a két i között; vagyis, ha valaki idevalósi, az nem lehet Hawaii-i, csak hawaii, ami egyébként a nyolc szigetből álló archipelágó legnagyobb szigete is. Ennek területe 10,4 négyzetkilométer 185 ezer lakossal; Oahu, ahol Honolulu is van, 15,4 négyzetkilométer majdnem egymillió lakossal. Hogy mikor és miért kerültem ide? 1958 augusztus vége volt, s épp megkaptam a Harvard egyetem Baccalaureatus Artium fokozatát mint orosz és francia szakos, ami középiskolai tanárságra képesített. Az ötvenhatos menekültek közül én voltam az első, akit felvettek a Harvardra 1957. február elsején, mivel meg tudtam értetni magam franciául,

németül és angolul, míg majdnem mindenki másnak fél éves angol nyelvtanfolyamra kellett mennie. Így kerültem be harmadévesnek a két szemeszter közti szünetben. Közben megérkezett Jugoszláviából egy oda disszidált volt évfolyamtársam jóvoltából a lecke-könyvem (egy feltört páncélszekrényben volt az ELTE tanulmányi osztályán), amelyben annyi kurzus volt a sok kötelező óraszám miatt, hogy posztgraduális doktorandusnak is kis híján elfogadták volna. Hál’ Istennek, apám, aki amerikai nejevel Bostonban lakott pár éve – ő vitt be a Harvardra jelentkezni – közbeszólt, mondván, hogy nem elég jó az angolom posztgraduális kutatásra, s így szerencsémre maradtam alapfokú harmadéves hallgató. Orosz és francia irodalomtörténeti kurzusokat hallgattam olyan híres professzortól, mint Roman Jakobson és René Jazinsky.

– *Mennyire volt kedved az orosz nyelvhez és irodalomhoz pár hónappal a forradalom eltiprása után?*

– Bevallom, hogy elég kevésbé. A sokkal látogatottabb francia irodalomban rögtön jeleseket kaptam, mert jó kiejtésre tanított az áldott emlékű Kelemenné Balogh Jolán, a Párizsban élt és nevelkedett tanárunk. Az oroszom vi-

szont elég nyögvenyelősen ment, amíg fel nem fedeztem, hogy itt tart előadásokat gróf Tolsztoj Anna a nagyapja *Háború és békéjéről*.

– *Az itthon maradtok tudtak a főszakválasztásodról? S ha igen, mit szóltak hozzá?*

– Győri Jánossal és Eckhardt Sándorral leveleztem. Érdekes módon a levelek két hét alatt megérkeztek, bár világos volt, hogy fel lettek bontva. Eckhardt biztatott, hogy tanuljak minél több nyelvet – Győri viszont leszidott, és opportunizmussal vádolt...

– *Jó, de hogy lett mindebből Hawaii?*

– Apám, akinek sosem sikerült megfelelő állásba elhelyezkednie, végre kapott egy történelemtanári állást egy honolulu magánkollégiumban, amelyet tengerészeti és repülőtisztok látogattak. Nagy volt az érdeklődés a II. világháború iránt, főleg egy volt magyar képviselőtől, akit előbb a németek csuktak le 1944. március 19-én, majd fél évre rá az ÁVO is.

– *Vagyis az édesapád nyomdokaiban járva mentél Hawaiira?*

– Úgy is mondhatnánk. Persze bele kell számítani azt az iszonyú kalandvágyat, ami az egész generációt jellemezte. Minél messzebbre kerülni, és minél többet látni a világból: ez volt sokunk fő célja.

Egyévesen szüleivel

– Mondanál pár nevet?

– Várallyay Gyula, Bognár Kégl Dezső, Fenyvesi Károly, Szentendrei Gyula – sorolhatnám. Volt egy jó húsztágú csoport – mi voltunk az „outsiderek klubja” –, akik mindenütt otthon voltunk a Földön, miközben otthon idegenek lettünk. Várallyay Dél-Amerikára specializálta magát, onnan is nősült; Bognár Afrikában filmforgatást tanított; Fenyvesi Indiába került; Szentendrei arab szakos lett Kairóban. Egy időben mindnyájan a Harvard körül főztük a magyaros feketekávé, ami akkoriban szinte teljesen ismeretlen volt Amerikában. Nem volt könnyű messzire utazni, mert még csak „zöldkártyás” menekült-bevándorlók voltunk, de a Hawaii-szigetek az Egyesült Államok territóriumának számított, majd 1959-ben az ötvenedik tagállama lett.

– Milyen álláshoz jutottál Hawaiiin?

– Volt a Harvardnak egy kitűnő állasközvetítő irodája, ahol több tanári állásra is találtam Hawaiiiban. Ezek közül kettőt pályáztam

meg: egyet a nagy szigeten, a másikat Honoluluban. A nagy szigeti volt a romantikusabb, de a honoluluit választottam, mert nem akartam apámtól egy óra repülésnyi távolságra lenni; azonkívül a feleségem, Zsuzsa, akit Bécsben vettem el, amikor még a lágerben laktunk, félt a vidéki iskolától a tűzhányók tövében. Így kerültem az Iolani School-ba, egy százestendős intézménybe, amelyet Emma királynő alapított távol-keleti fiúk számára. Ide járt annak idején Szun Jat Szen, a Kínai Népköztársaság alapító elnöke is.

– Milyen tárgyakat tanítottál?

– Alapszerződéselem három nyelvre volt: latinra, franciára és németre. A diákjaim 10., 11. és 12. osztályosak voltak, a gimnázium felső három osztályába jártak. Fél év múlva ehhez jött az orosz nyelv a tanári kar kezdeményezésére: hét kollegám is beült az óráimra huszonöt harmadikos–negyedikes diák közé.

– Ez mennyi munkát jelentett?

– Rengeteget; majd belenyu-
vadtam. Reggel fél nyolckor ki

kellett nyitni az osztályom ajtaját (nem a tanárok mentek óráról órára, hanem a diákság jött ötvenpercenként); déli egy és kettő között volt az ebédszünet; majd kettőtől négyig újabb órák. A fakultatív oroszórák négykor kezdődtek, s néha este hatig is eltartottak. Ki lehetett bírni ezt az iramot, mert a hálószobás kis lakásunk közel volt az egyik legszebb strandhoz: gyalog el lehetett érni tíz perc alatt. Három hét múlva már csokoládébarnák lettünk.

– Szóval két év késéssel ez volt egyben a nászutatok is?

– Igyekezünk kihasználni a természet adta lehetőségeket, a fizetésem ugyanis nevenségesen alacsony volt. Közben megtudtam, hogy a University of Hawaii, amely akkor már Amerika-szerte elismert intézmény volt, esti órákat ad kezdő német és orosz nyelvből az itt állomásozó légi és tengeri haderők katonáinak, és erre kerestek oktatókat. Jelentkeztem is, mondván, hogy akár a németet, akár az orosz szívesen tanítanám kezdőknek; és egy héten belül fel is vettek németre. Valami huszonöt fiatalember ült az esti órákon nyolctól tízig, de érdekes módon ez az esti egyetemi oktatás nem merített ki feleannyira sem, mint az Iolani School. Talán azért, mert miközben az Iolaniban fegyelmezni is kellett a tizenéveseket, az esti egyetem hallgatói fegyelmezetten viselkedtek. Ez az esti tanítás kicsit megtoldotta a jövedelmemet, így történt az első kocsivásárlásom. Négyszáz dollárért találtam egy Willis gyártmányú, özönvíz előtti kocsit, ami képtelen volt negyvenöt kilométernél gyorsabban haladni, de mint kezdő vezető, ez zavart a legkevésbé.

– *Hogyan lettél a filozófia doktora? El kellett hagynotok ehhez Hawaiit?*

– El bizony. De hadd tartsak egy rövid időrendi áttekintést: 1954-ben érettségiztem, 1956-ban disszidáltam. 1958-ban felvettek a Harvardra, 1960-ban az Iolaniba. 1962-ben kerültem a Ford Alapítvány ösztöndíjával a Yale Egyetem általános nyelvészeti szakára. Itt 1963-ban M.A. fokozatot nyertem, s 1965-ben megkaptam a Ph.D.-t is, ami Amerikában a legmagasabb akadémiai fokozat. 1967-től 2005-ig a nyelvészetnek éltem mint a University of Illinois at Chicago tanára. Itt jelent meg fő munkám, *Az angol nyelv idiómáinak rendszere (Idiom Structure in English, Mouton, Hága 1972)*, amelyben kifejtettem, hogy a Chomsky-féle transzformációs nyelvészet nem alkalmas az idiómák tárgyalására. Ez elég nagy feltűnést keltett, és forradalmi bátorságnak számított. A magyar nyelv is tele van idiómákkal, mint például „legénynek lenni a gáton”, „kivágni a rezet”, „zöldágra vergődni”, „kitenni valakinek a szűrét”. Ezeket O. Nagy Gábor remekül tárgyalta néprajzi alapon. Szótári idióma például az, hogy „lenyúlni” valamit, „sikkasztani” értelemben. Az angol nyelv zsúfolva van ilyenekkel, és nem engedelmeskednek matematikai szabályoknak. A nyelv nem a matematikából keletkezik, hanem épp fordítva: nyelv nélkül a matematika nem volna lehetséges. Ez az ókor óta tudott tény, de az amerikai nyelvtudomány teljesen elment a materialista alapú fizikai megfigyelés irányába, ezért sokan üdítőnek találták az egyenletszerű rajzokkal dolgozó chomskyizmust.

– *Nem sajnálod néha, hogy visszamenekültetek a hidegbe? Nem*

lett volna kellemesebb Hawaiiban maradni, és sportosan élve élvezni a klímát?

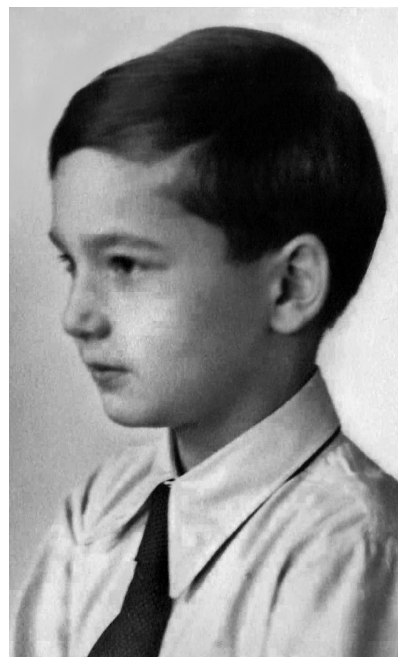
– Anyagi szempontból jobban jöttünk volna ki, ha maradok az Iolaninál, de fiatal voltam, és hajtott az ambíció.

– *Ha jól sejtem, ez az ambíció még itthonról származott. Vagy tévednék?*

– Tökéletesen igazad van. Engem a rossz káderlapom miatt a kitűnőre sikerült érettségim dacára nem vettek fel az ELTE latin–görög szakára, hanem eltanácsoltak a pécsi állatorvosi karra. Nagyon nagy küzdelemmel sikerült betornáznom magam a budapesti jogi karra, ahol meg attól keseredtem el, hogy a vakok fehér botjával járó Vas professzor elvtárs a *Bevezetés a logikába* című tárgy kapcsán azt tanította, hogy „minden, ami a Párt érdekében történik, erkölcsös és logikus; míg minden, ami ellenkezik a Párt érdekeivel, erkölcstelen és illogikus”. Kéthetes éhségstrájkba kezdtem, és megmozgattam minden elérhető kapcsolatot, hogy átkegyeljem francia–magyar szakra. Végül is Makkai László történész nagybátyám elérte Tamás Lajos rektornál, aki a kollégája volt, hogy kicseréljenek a másodéves Vázsonyi Vilmos barátommal, aki meg épp a francia–magyarról szeretett volna a jogi karra kerülni, mert reggeli öt előtt nem tudott elaludni, s ezért minden délelőtti vizsgát és szigorlatot elmulasztott.

– *Hogy megértsük indíttatásaidat, talán térjünk vissza a családi miliőhöz...*

– Apám hatéves korában elvesztette édesanyját, Makkai Jenőné Nagypestényi Papp Irént. Huszonhat évesen, akut tuberkulózisban halt meg, miután kitört egy elkü-

Hatévesen

lönítöböl, és a hatéves kisfiát összevissza csókolta, mondván, hogy „Te is halj meg, te is halj meg!” Nos, apám, aki megérte a nyolcvankilenc évet, ebbe nem halt bele, de megörökölt egy tuberkulotikus gócot a jobb szemén, amely huszonnyolc éves korában fellobbant, és megvakította a jobb szemére. Akkor hagyta abba az irodalmat, és ment el politikusnak. Még mielőtt fellépett volna az 1935-ös választásokon, kiküldték Németországba, hogy tudassa a magyarokat a náci párt előrehaladásáról. Jól tudott németül, és visszatérve Budapestre, megírta első politikai tanulmányát *Germánia új utakon* címmel. 1929-ben vagyunk; Hitler 1933-ban lesz kancellár, ahogyan apám megjövendölte. Jenő nagypapám a sarokba vágta fia könyvét „Az örült festő nem örökölheti Bismarck birodalmát!” felkiáltással. Hitler 1933-as diadala profétát csinált apámból, aki harmincévesen a magyar parlament legfiatalabb tagjaként foglalta el székét 1935-ben, miután tizenhat szavazattal legyőzte Fenyő Miksát Záhony ke-

rületében, aki a Gyáriparosok Országos Szövetségének elnöke és multimilliomos volt. Apámnak két kortese volt napi egy pengőért: Bihari József kezdő színész, és unokatestvére, Ignác Rózsa színésznövendék. A ház tele volt öreg szivarozó bácsikkal, s apám beszédei felkeltették Gömbös és Teleki érdeklődését. Sajnos, így került sor apám rendkívül szerencsétlen szerepvállalására, az első és második „zsidótörvény” előadására 1938–39-ben. Az volt a céljuk, hogy a magyar zsidóság ne jusson a német zsidók sorsára, hanem befogják Hitlerék száját azzal, hogy nálunk nincsenek „Kristallnacht”-szerű pogromok, hanem a Szent Korona védelme alatt, gyűlölködés nélkül annyi százalék állami állásban maradjanak meg, amint a lélekszámuk aránylik az összlakossághoz. Szóval hosszú és bonyolult történet. Mai szemmel nézve, és tudván, hogy a holokauszthoz sok lépés vezetett, helytelen volt ez a törvénykezés, és ezt apám ismerte be legelsőnek. Első amerikai útja után elvállalta a Szociáldemokrata Párt és a Kállai-kormány által támogatott Szabadság Rádió főszerkesztői posztját, ami a németek bevonulásának napján, 1944. március 19-én szűnt meg. Apám az első öt között volt a le tartóztatottak listáján. Mielőtt a Lakatos-kormány szabadon engedte volna az elfogott képviselőket, sikerült meglátogatni apámat a Fő utcai rabkórházban, ahol egy kis teremben együtt volt Bajcsy-Zsilinszky Endrével, Nagy Ferencsel, Laky Dezsővel és ifj. Tildy Zoltánnal, aki az apja helyett ült. Apámat közvetlenül az ostrom után fogták el újra az utcán, s ezután az Andrássy út 60.-ba került, majd kiengedték, de neki már

megérett a terve a disszidálásra. Tudni kell, hogy még a német börtönben elvette feleségül Elizabeth „Betty” Smith ötödéves orvostanhallgató amerikaiát, aki a későbbiek során a mostohaanyám lett.

– *De ne feledkezzünk meg édesanyádról, Ignác Rózsáról sem...*

– Az övé még bonyolultabb történet. Mint református paplány, gyermekszínészként végigjártotta fél Erdélyt, s amikor anyai nagyapám halála után az anyjával Budapestre repatriáltak, felvették a Színiakadémiára. Először Szegeden kapott szerepeket, s később került csak Budapestre. Szüleim elsőfokú unokatestvérek voltak – apám apja, Jenő, és anyám anyja, Kornélia, mindketten Makkai Domokos nagyenyedi történelemtanár gyermekei voltak.

– *Nyomasztott-e a családot?*

– De még mennyire! A szüleim válása után én anyámmal maradtam, aki hangosan és színpadi öltözékben próbált a népballadestjeire: leghíresebb száma a *Budai Ilona* volt. De fel is olvasott nekem lefekvés után egy fél órát, főleg Benedek Elek *Magyar mese-és mondvilág* című tízkötetes munkájából. Ezt gyakran tette különféle tájszólásokban, ahogy az illető mese kívánta. Ezzel az osztórák nevelőnőmtől rám ragadt németes kiejtésemet igyekezett kiigazítani. Azt kell mondanom, hogy anyám volt a család legeredetibb és legtehetségesebb tagja. Hetven éve alatt negyvenegy kötetnyi irodalmat hagyott hátra, melyek közül nem egy oszlopos tagja a magyar irodalmi kánonnak – mint például az 1937-ben megjelent *Anyanyelve magyar*, majd kisvártatva a *Rézpénz* és a *Született Moldovában*. A „hallgatás éveit” műfordítással töltötte: románból,

amit anyanyelvi szinten beszélt; valamint franciából. Két legnagyobb, az asztalfióknak írt hallgató regénye az 1950–52-ben keletkezett *Ünnepi férfiú* és *A vádlott*. Kistarcsa vagy Márianosztra járt volna bármelyikért, de szerencsénkre elmaradt a házkutatás. Mindkét könyv beszerezhető és olvasható. Tizenöt-tizenhat éves fejjel én voltam a napi tíz forintos gépelő, akinek a véleményét is meghallgatta a szerző. Az az igazság, hogy neki kellett volna Kossuth-díjat kapnia, nem nekem. Szeretném még megemlíteni mindkét szülőm nagybátyját is, aki nekem kétszeresen nagy-nagybátyám, s egyben keresztapám is volt: Makkai Sándort, a regényíró és volt kolozsvári református püspököt, az *Ördögsekér*, a *Sárga vihar*, a *Táltos király* és sok más történelmi tárgyú regény szerzőjét, aki fiával, Lászlóval fejenként több mint száz művet hagyott hátra. Amikor bevitettem első szonettjeimet a Vigilia főszerkesztőjéhez, Rónay Györgyhöz, álnév használatát javasolta számomra, mondván, hogy túl sok Makkai írt már, ne azonosítsam magam egyikükkel sem. Így lettem Józscinzy Ádám; igaz, csupán két szonett erejéig. Amennyire nyomasztott a családom, ugyanannyira inspirált is a tudat, hogy van kikkel össze mérnem a magam leendő tudását.

– *Apai nagyapád, Makkai Jenő egyik perében Franciaországot is képviselte...*

– Így igaz. Jenő nagyapa először Erdélyben praktizált, majd repatriálásuk után Kecskeméten kapott állást táblabíróként. Ezt követte pár híres eset Budapesten, mint a Lédererné gyilkossági pere. Ismert vádlóbíróvá vált, és a miniszterelnök kinevezte Magyar-

ország koronaügyész-helyettesének. Gyakorlatilag órá osztották ki a nehéz eseteket, s így kellett saját hazáját perelnie a franciákkal szemben. A magyarok olyan tökéletesen hamisították az ezerfrankosokat, hogy hosszú hónapokig senki nem jött rá a csalásra. A családi legenda szerint Jenő nagyapa rájött, hogy a francia kispolgár gombostűvel átszúrja az ezerfrankost, mielőtt kiadná, hogy az őhöz visszaterjen. A magyarok ezt nem tudták, s így csak be kellett mutatni az átszúrt ezerfrankosokat meg a tökéletes, de átszúratlanul maradtakat. Ez volt a híres perdöntő bizonyíték. Legalábbis én így hallottam. Az egész onnan indult el, hogy a magyarok az első világháborús adósságukat akarták a franciáknak kifizetni értéküket vesztett ezerfrankos bankjegyekkel. Ezért a találatáért Jenő nagyapámat hatalmas elismerés övezte a nemzeti bánat és szégyenkezés mellett. Ezek volnának a családi milió háttérben. Mivel én anyámmal maradtam, a szüleim válása után nekünk nem volt igazi családi életünk. Anyám például nem tudott főzni, ezért a vasárnapi ebédek javarésze nagynénéméknél, Kőkényné Ignác Erzsébetnél zajlott. Az ő két lánya, Bori és Ágnes voltak a „testvéreim”. Majdnem minden nyarat együtt töltötünk a Balatonnál.

– *Mennyire determinált a szellemi pályák irányában a háború utáni gyermekparalízised?*

– Majdnem száz százalékban. Tornából és a nyári katonaság alól fel voltam mentve. Miközben az osztálytársaim rúgták a focilabdát, én ültem egy karosszékből és Dante *Poklát* olvastam Babits felejthetetlen fordításában. Ebben a képben, úgy érzem, minden benne van.

A nagyapa, Makkai Jenő koronaügyész mellszobra, amely megsemmisült az 1945-ös ostrom során

– *Mivel sikerült „kompromittálnod” magad 1956-ban?*

– Vázsonyi Vili barátommal ott hagytunk névvel aláírt cikkeket a Szabad Nép-székházban, ahol az egyik szerkesztő azonnali közlést ígért. Vili cikkének ez volt a címe: *A nem politizálók védelmében*; az én két írásomnak pedig az, hogy *Új magyar külpolitikát!* és *Miért nem bízhatunk a reformkommunistákban?* Szerencsénkre a cikkek elveszhettek, mert a nagy tisztogatások során minimum kirúgtak volna az ELTE-ről, vagy talán le is csuktak volna.

– *A forradalom után valóságos vándorút vette kezdetét. Mindig vonzott a gondolat, hogy világpolgár legyél?*

– Nem, dehogyis, nem vagyok egyáltalán semmiféle világpolgár. Engem 1956 dobott ki a világba, s azóta is egyvégtében magyar vagyok. Inkább az a kérdés, hogy mi lehet a „világpolgár” ellentéte. Ha például az egy nyelvű és magyarul

is hibásan beszélő „bunkó” (több ilyen ismerem), akkor zsörtölődve elfogadom a világpolgárság fogalmát, azzal a megtoldással, hogy az egykori Osztrák–Magyar Monarchiában ezrével éltek művelt, több nyelvet beszélő emberek, mint például Apponyi Albert.

– *Vissza is kanyarodhatunk Amerikához. Mennyire tartod fontosnak a pályádon az általad alapított Forum Linguisticum című folyóiratot?*

– Ez csak nyolc évet ért meg 1974 és 1981 között, mely idő alatt évente háromszor 96 oldalon minden nyelvésznek joga volt akár támadni, akár védeni a Chomsky-féle transzformációs nyelvészetet, amiből itt egyedül üdvözítő dogmát kreáltak. Ennél a lapnál sokkal fontosabb a ma is működő Linguistic Association of Canada and the United States, melynek rövidítése a LACUS. Latinul ez tavat jelent, s nekünk a Nagy Tavak Chicago–torontói vonala volt a nyári táborozásaink tengelye – jöllehet

Az Aranytoll-díj átvételén 2002-ben

máshová is elmentünk: például Texasba és Floridába. A folyóirat a LACUS lapja volt, de elkezdtek ötszáz oldalas évkönyvekben kiadni a minden augusztusban elhangzott előadásokat is, amelyek huszonöt éven át könyvformában jelentek meg, sőt ma a világhálóról le is tölthetőek. Én vezettem mint „executive director” és főszerkesztő negyedszázadon át.

– Rátérve a költészetedre: első köteteid címei (Szomj és ecet, *Los Angeles*, 1966; K a négyzeten egyenlő 13-mal, *Chicago*, 1970) kissé bizarrul hatnak ennyi évtized után. Mennyire érintett meg az avantgárd mozgalom?

– Az a kérdés, hogy a hazai, a nemzetközi vagy az emigrációs avantgárdról van-e szó? Az emigrációs líra tele volt szentimentális klapanciákkal, és ezeket kellett elkerülni. Ami hazuról jött, nem vágott a földhöz mint újdonság – nagyon szerettem ugyanakkor Weöres *Pszichéjét*, Nagy Lászlót, Pilinszkyt, Nemes Nagy Ágneszt, Sinka Istvánt, Vas Istvánt. Nekem

újat jelent egy-egy azelőtt ismeretlen sor is, mint például Csokonaitól ez itt: „A lenge hold halkkal világosítja a szőke bikkfák oldalát...” A kint élők közül mint avantgárd kísérletezőket megemlíteném Siklós István, Bakucz József, Vitéz György és Kemenes Géfin László nevét; de nem volt köztünk semmilyen igazi kölcsönhatás. Úgy is mondhatnám, hogy a magam ál-avantgárdja voltam, melynek egyik fő jele a nyelvészet inspirálta versvilág.

– *Itthon is megjelentek aztán köteteid az új évezredben* (Úristen, engedj meghalni! Petőfi Sándor pokljárása és megidvezülése – *Székesfehérvár*, 2002; *Budapest*, 2003; Az erő. Szabálytalan önéletrajz versben és prózában – *Budapest*, 2003; *Kutyapest – válogatott versek*, Erdélyi Híradó Kiadó, 2011). *Mennyire lehetséges annyi évtized után az irodalmi hazatérés?*

– Ha nem is lehetetlen, de nagyon nehéz. Mert ki van teljes egészében benne a magyar irodalomban? Aki minden rendezvé-

nyen jelen van a Bajza utca 18.-ban, fizetett állása van valamelyik lapnál, és maga is ír, akár verset, akár prózát? Nemes Nagy Ágnes azt mondta nekem egyszer, hogy „Tíz-tizenkét embernek írok. Bár túlfordítottam Babitsot, egzisztenciám nagy része irodai munka.” Hál’ Istennek, megsegített a több mint kétezer oldalas angol nyelvű magyar költészeti antológia, az *In Quest of the Miracle Stag*, vagyis *A csodaszarvas nyomában*, amelyért Füst Milán fordítói nagydíjat, majd 2011-ben a Kossuth-díjat kaptam. Ez is egyféle hazatérés az irodalomba, ha nem is oly intenzív, mintha otthon élnék. Egy nagy bánatom van, s ez a Petőfi halála után írott versek rövidke és szűkkörű fogadtatása, pedig az *Úristen, engedj meghalni!* épp arról szól, hogy ne a csontvázról legyen szó, hanem a világszabadságot hirdető költő szelleméről.

– *Hogy érzed: mivel újítottad meg a szonett klasszikus műfaját?*

– Tudtommal én vagyok az egyetlen, aki a szonettnek mind a tizennégy sorát végigrímelteti asszonáncokkal, így: tíz szótagos hímrímek hét soron át, valamint tizenegy szótagos nőrímek hét soron át. Az első ilyen a *Szomj és ecet* című első kötetemben, 1966-ban jelent meg. Ez jött ki: „Könyörgők szépen, nézzetek ide: / túlóra kell az öblös hangfogású / húrokra ’sseb az örömhagyott bárgyú / nyöszörgők mély, szemérmes versibe! // Hőzöngő népmesét nem venni be – / s zúzóba megy a fölös aszott áru – / új nóta kell, nagybögő-ragyogású / feldöntő részegség, nem „lelki vers”. // Dörömbölj, égj, remélj, fel, fel kikelt / örömtől ékes ének! Elviselt / gúnynóta lett a csörgő, lakk-zománcú // könny, könyvgörcs, émely, félre-

vert ige. / Könyörgök szépen, néz-
zetek, íme: / úgy szól a vers, ha
töltött asszonáncú.” (*Ars Poetica*).
A forradalom tizedik évfordulóján
szentimentális amatőrök dúlták az
emigráns irodalmi berkeket (szán-
dékosan nem mondok neveket), de
részint ezek ellen szól a szonett.

– *Miért döntöttetek úgy fele-
ségeddel, Ágnessel, hogy annyi év
után mégis hazaköltöztök?*

– Lélekben sosem jöttem el ott-
honról, s úgy voltam a hazával,
mint Szabó Lőrinc a halott kedve-
sével: „Mint csiga a házát, háta-
mon érzem a szíve dobogását.”
Csak hát nagyon lassan volt sza-
bad észrevenni a létezésünket,
pedig voltunk egypáran, mint pél-
dául Tűz Tamás, Fáy Ferenc, Kan-
nás Alajos, András Sándor, Gö-
mőri György, hogy csak néhányat
említsek. Most végre van magyar
útlevellem, és talán megérdemlek
néhány nyugodt évet otthon.

– *Adnál valami markáns íze-
lítő abból, addig is miként dolgo-
zik egy műfordító a tűzhányók tö-
vében?*

– Álljon itt Weöres Sándor
A galagonya (The brambleberry)
című remeke magyarul és ango-
lul, azonos rímeléssel és szótag-
számmal; úgy, ahogy feleségem-
mel, Ágival szinkronban szoktuk

Göncz Árpád mellet édesanyja temetésén, 1979. október elején

szavalni: ő mondja magyarul, én
angolul. „Őszi éjjel – Eaves of
autumn – Izzik a galagonya –
Gleam with the brambleberry’s –
Izzik a galagonya – Gleam with
the brambleberry’s – ruhája –
shimm’ring dress. – Zúg a túske
– Thorns a-rustling – Szél szalad
ide-oda – Winds scurry hither
thider – reszket a galagonya –
trembles the brambleberry – ma-
gába – comfortless. – Hogyha a
Hold rá fátylat ereszt – should but
the Moon let lower her veil – lány-

nyá válik, sírni kezd – bush turns
maiden, starts to wail. – Őszi éjjel
– Eaves of autumn – Izzik a gala-
gonya – Gleam with the bramble-
berry’s – Izzik a galagonya –
Gleam with the brambleberry’s
– ruhája – shimm’ring dress.” Fo-
gadtunk Weöressel egy üveg Tör-
leybe, hogy ezt a verset nem lehet
száz százalékos formahűséggel
lefordítani. Sugárzott az arca az
örömtől, amikor elvesztette a fo-
gadást.

Csontos János

KÖLTÉSZET HETE FERENCVÁROSBAN
JÓZSEF ATTILA SZÜLETÉSÉNEK 110. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Április 9. 18 óra József Attila Irodalmi Szalon: „*Nappal Hold két bennem*”
Turek Miklós színművész versszínházi előadása József Attila műveiből

Április 10. 10 óra: Katáng zenekar koncertje

Április 10. 18 óra: A III. Ferencvárosi József Attila Versfesztivál gálaműsora ferencvárosi versszavalók,
valamint a Kaláka együttes közreműködésével.

Április 11. 11 óra: A felújított József Attila-emlékhely ünnepélyes megnyitója a Gát u. 3.-ban.
Köszöntőt mond: dr. Bácskai János, Ferencváros polgármestere

Közreműködnek: Jordán Tamás színművész, Kokas Katalin és Kelemen Barna (Bartók művek interpretálása vonós
hangszerekkel), a Nemzeti Színház művészei, versszavaló ferencvárosi diákok